

Een archeologisch bureau-onderzoek voor de locatie Heerengracht 23 te Meppel (D)

N. van Malssen

ARC-Rapporten 2009-171

Groningen
2009
ISSN 1574-6887

Colofon

Een archeologisch bureau-onderzoek voor de locatie Heerengracht 23 te Meppel (D)

ARC-Rapporten 2009-171
ARC-Projectcode 2008/010

Tekst
N. van Malssen
Afbeeldingen
N. van Malssen
Redactie
A. Ufkes

definitieve versie

Autorisatie — A. Ufkes

Uitgegeven door
ARC bv
Postbus 41018
9701 CA Groningen

ISSN 1574-6887

Groningen, 2009

Een recente lijst van de ARC-Rapporten is te vinden op www.arcbv.nl

Projectgegevens

Projectnaam	Heerengracht 23
Projectcode	2008/010
Archisnummer	37233
Beheer en plaats van documentatie	Archaeological Research & Consultancy
Projectleider	N. van Malssen, ARC bv
Contact	050-3687100, n.van.malssen@arcbv.nl
Opdrachtgever	Management & Advies Collectief Groningen, dhr. R. Soesbergen
Contact	050-5798750; r.soesbergen@macg.nl
Bevoegd gezag	Gemeente Meppel

Locatiegegevens

Toponiem	Heerengracht 23
Plaats	Meppel
Gemeente	Meppel
Provincie	Drenthe
Kaartblad	21E
RD-coördinaten	NW: 123.456/654.321 NO: 123.456/654.321 ZO: 123.456/654.321 ZW: 123.456/654.321
Oppervlakte	1.500 m ²

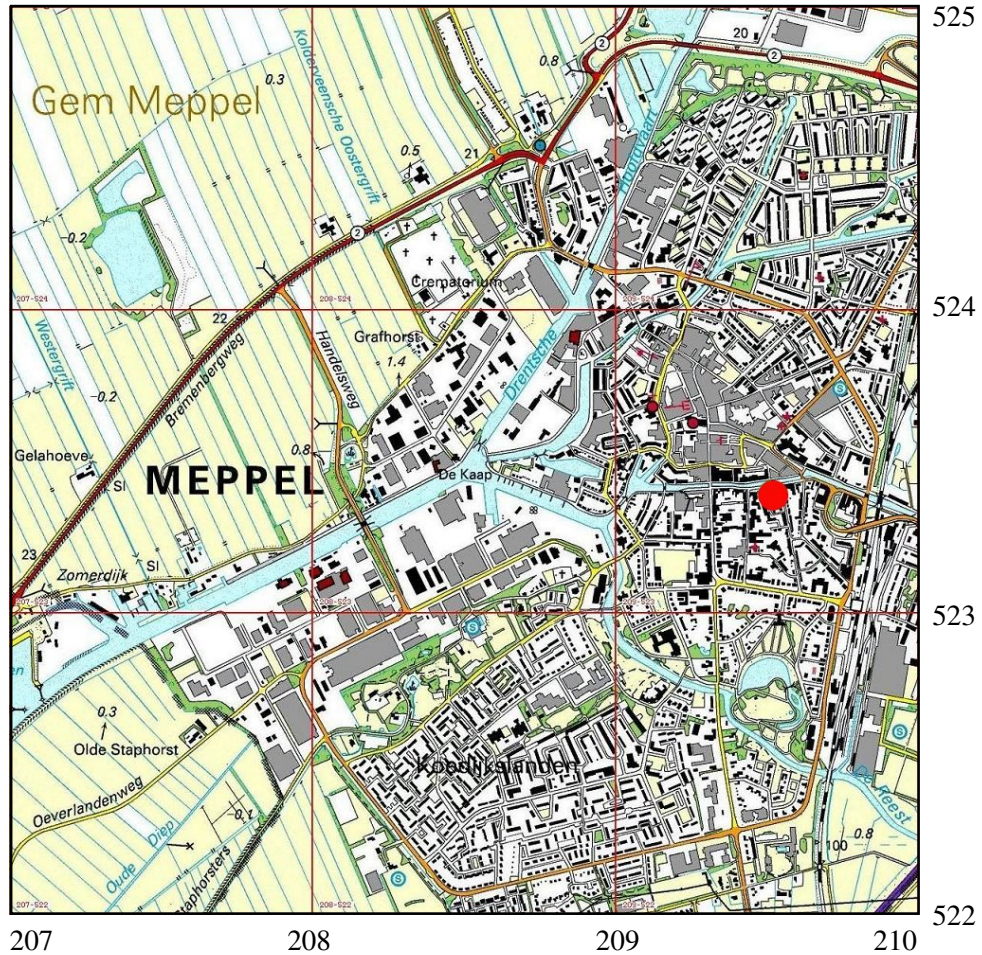
Beschrijving onderzoekslocatie

Geologie	Formatie van Boxtel
Geomorfologie	Bebouwd
Bodem	Bebouwd
Historische situatie	Tot de tweede helft van de 19e eeuw was de onderzoekslocatie onbebouwd. In de jaren '80 van de 19e eeuw werd op de onderzoekslocatie een kerk gebouwd, die, na te zijn verwoest in de Tweede Wereldoorlog, in de jaren '50 is herbouwd
Archeologische verwachting	Niet bekend

Legenda:

● Onderzoekslocatie

Afbeelding 1 Topografische kaart van de onderzoekslocatie en omgeving, voorzien van RD-coördinaten. Bron: Topografische Dienst Nederland.

1 Inleiding

1.1 Aanleiding tot het onderzoek

In opdracht van het Management & Advies Collectief Groningen heeft Archaeological Research & Consultancy (ARC bv) een archeologisch bureau-onderzoek uitgevoerd voor de locatie Heerengracht 23 te Meppel. Aanleiding tot dit onderzoek vormen de geplande sloop van de op het perceel aanwezige gebouwen en de daarop volgende nieuwbouw. De nieuwbouw vindt plaats in opdracht van Stichting de Stouwe te Meppel. Door deze werkzaamheden worden mogelijk archeologische resten bedreigd. Conform de Wet op de archeologische monumentenzorg¹ dient het plangebied eerst te worden onderzocht op de aanwezigheid van archeologische waarden. Het bureau-onderzoek is verricht op 10 en 14 september 2009 door drs. N. van Malssen. Het archeologisch onderzoek is uitgevoerd conform de eisen die gesteld worden in de Kwaliteitsnorm voor de Nederlandse Archeologie (KNA versie 3.1).²

1.2 Ligging en beschrijving van het onderzoeksgebied

De onderzoekslocatie ligt aan de Heerengracht 23 in het centrum van Meppel (afb. 1). Op de locatie zijn een kerkgebouw met een deels onderkelderde aanbouw en een kosterswoning aanwezig, alsmede een garage en een opberghok, dat 60 cm diepe kruipruimte heeft. De oppervlakte van de onderzoekslocatie bedraagt ca. 1.500 m². De onderzoekslocatie ligt op 1,2 m +NAP.

1.3 Overzicht van de geplande werkzaamheden

De aanwezige bebouwing zal worden gesloopt om plaats te maken voor de nieuwbouw van 24 zorgeenheden. Bij de werkzaamheden zal de bodem tot max. 1,7 m -mv worden verstoord (afb. 3).

1.4 Doel van het onderzoek

1.4.1 Bureau-onderzoek

Doel van het bureau-onderzoek is het verkrijgen van inzicht in bekende en te verwachten archeologische waarden in en om het plangebied. Op basis van de verkregen informatie wordt een archeologisch verwachtingsmodel voor de onderzoekslocatie opgesteld. Hierin wordt beschreven of er archeologische resten aanwezig (kunnen) zijn in het plangebied, wat de potentiële aard en omvang hiervan is en of de voorgenomen werkzaamheden in het plangebied een bedreiging vormen voor het bodemarchief. Indien dit het geval is, wordt geadviseerd op welke wijze hiermee in het vervolgtraject van de plannen rekening dient te worden gehouden.

¹In werking getreden op 1 september 2007.

²De inhoud van de KNA kan worden geraadpleegd op www.sikb.nl.

1.5 Werkwijze

Voor het bureau-onderzoek wordt bronnenmateriaal uit diverse disciplines geraadpleegd en geïntegreerd tot een archeologisch verwachtingsmodel. Op basis van geologische, geomorfologische en bodemkundige informatie wordt een beeld geschetst van de landschappelijke ontwikkeling van de omgeving van de onderzoekslocatie. Deze landschappelijke ontwikkeling geeft inzicht in de potentiële bewoonbaarheid van de locatie. Voor de beschrijving van de archeologische waarden wordt gebruik gemaakt van Archis2, de online archeologische database van de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed (RCE), de Indicatieve Kaart Archeologische Waarden (IKAW) en de Archeologische Monumenten Kaart (AMK), en, indien van toepassing, van informatie over eerder gedaan onderzoek en archeologische waarnemingen. Naast deze informatie wordt, als deze voorhanden zijn, ook gebruik gemaakt van provinciale en gemeentelijke beleids- en verwachtingskaarten. De Cultuurhistorische Waardenkaart van Drenthe was ten tijde van dit bureau-onderzoek niet beschikbaar. De historische ontwikkeling wordt beschreven aan de hand van historisch-topografisch kaartmateriaal en historische bronnen. Hierbij wordt ook ingegaan op eventuele (sub)recente verstoringen die de archeologische verwachting beïnvloeden.

2 Resultaten bureau-onderzoek

2.1 Bekende aardwetenschappelijke waarden

Het onderzoeksterrein is gesitueerd in de fysisch-geografische regio het noordelijk zandgebied, dat de provincie Drenthe en delen van de provincies Overijssel, Friesland en Groningen omvat (Berendsen 2005). In dit gebied is gedurende de laatste ijstijd (Weichselien ca. 115.000 – 10.000 jaar geleden) een pakket dekzand afgezet (eolisch, Formatie van Boxtel). Gedurende het Holocene (vanaf ca. 10.000 jaar geleden) ontwikkelden zich in dit pakket podzolbodems. Een podzolbodemprofiel is herkenbaar door een toplaag van humusrijke grond (A-horizont), waaronder een bleekgrijze (uitspoelings)laag (E-horizont), daaronder een donkere (inspoelings)laag (B-horizont) en geheel onderop de oorspronkelijke bodem (C-horizont). De gaafheid van dit profiel is een indicatie voor de mate van verstoring van de bodem. Hoe minder de bodem is verstoord, hoe groter de kans is dat archeologische resten *in situ* in de bodem bewaard zijn gebleven. Specifieke gegevens over de bodemopbouw en geomorfologie van het plangebied zijn moeilijk te achterhalen, omdat het plangebied vanwege de bebouwing niet is gekarteerd. De bodem in de omgeving bestaat uit veldpodzolgronden, beekerdgronden en moerige gronden (afb. 4). Het valt te verwachten dat de ondergrond uit één van deze bodems of een combinatie hiervan bestaat. Geomorfologisch gezien maakt de onderzoekslocatie waarschijnlijk deel uit van een vlakte van ten dele verspoelde dekzanden (afb. 5).

2.2 Bekende archeologische waarden

De noordelijke zandgronden kennen een lange bewoningsgeschiedenis. De oudste sporen stammen uit het Laat-Paleolithicum. Tot aan de Romeinse Tijd was er

Afbeelding 2 Meppel op de kaart van Joan Blaeu, tweede helft 16e eeuw. In rood de (zeer) globale ligging van de onderzoekslocatie. Bron: www.leidenarchief.nl.

sprake van bewoningscontinuïteit. In de Romeinse Tijd nam de bevolking af, om pas weer in de loop van de (Vroege) Middeleeuwen toe te nemen. De IKAW geeft geen informatie over de archeologische trefkans van de onderzoekslocatie. In de omgeving varieert de trefkans van laag (ten oosten) tot middelhoog (ten westen). De AMK laat zien dat het plangebied grenst aan een monument van hoge archeologische waarde, het historische centrum van Meppel (afb. 6). Het betreft de stad zoals weergegeven op de topografische militaire kaart van 1853.³ Er zijn voor het plangebied in Archis2 geen vondstmeldingen of waarnemingen bekend (afb. 6).

2.3 Historische situatie

De meeste dorpen in de regio onstonden uit reeksen boerderijen op een kruispunt van wegen, zogenaamde esdorpgehuchten. De oudste vermelding van Meppel stamt uit de 12e eeuw. Meppel was oorspronkelijk een esgehucht en was tot 1422 een buurschap van het kerspel Kolderveen. Aan het eind van de 15e eeuw groeide Meppel uit tot een dorp met een belangrijke streekfunctie, eerst als overslagplaats en vanaf 1460 als markt. In de loop van de 16e eeuw, toen de stad een rol ging spelen in de doorvoer van turf, kwam de stad tot bloei. Stadsrechten verkreeg Meppel pas in 1809. Op de kaart van Joan Blaeu is te zien dat de onderzoekslocatie niet was bebouwd of op een andere manier was gecultiveerd (afb. 2). Ook op kaarten uit de 19e eeuw, waaronder de niet-afgebeelde kaart (nr. 60) uit de Atlas van Huguenin uit 1819 – 1829 (Versfelt & Schroor 2005), is te zien dat de onderzoekslocatie onbebouwd is (afb. 7 en 8). De kaart uit ca. 1900 (afb. 9) laat zien

³AMK-monumentnr. 14513-Meppel Centrum; CMA-code 21E-017; Achis-onderzoeksmelding 14908.

dat de onderzoekslocatie is bebouwd: in de jaren '80 van de 19e eeuw werd op de onderzoekslocatie een kerk gebouwd voor de Remonstrantse Gemeente. Dit kerkgebouw werd in 1945 verwoest door oorlogshandelingen. Met de bouw van het huidige kerkgebouw werd begonnen in 1951.

2.4 Gespecificeerd archeologisch verwachtingsmodel

Op basis van de bij het bureau-onderzoek verkregen informatie kan een archeologisch verwachtingsmodel voor het plangebied worden opgesteld. De onderzoekslocatie ligt in het noordelijk zandgebied, waarschijnlijk in een vlakte van ten dele verspoelde dekzanden. De archeologische trefkans is niet nader vast te stellen, omdat Meppel niet is gekarteerd. Het is echter aannemelijk dat voor de onderzoekslocatie een lage trefkans geldt. In de directe omgeving van de locatie zijn geen archeologische waarnemingen gedaan. Direct ten noorden en ten westen grenst de locatie aan een monument van hoge archeologische waarde, het centrum van Meppel. De onderzoekslocatie maakt hier geen deel van uit en is pas aan het einde van de 19e eeuw bebouwd. Er zijn geen aanwijzingen gevonden dat de locatie vóór die tijd was bebouwd. Het is daarom niet waarschijnlijk dat bij sloop- en nieuwbouwwerkzaamheden archeologische resten zullen worden verstoord. Mogelijk zijn in de bodem wel nog resten aanwezig van het eerste kerkgebouw, maar de archeologische waarde hiervan is nihil.

3 Samenvatting en conclusie

De onderzoekslocatie is gesitueerd in de fysisch-geografische regio het noordelijk zandgebied. In dit gebied is gedurende de laatste ijstijd (Weichselien ca. 115.000 – 10.000 jaar geleden) een pakket dekzand afgezet, dat sindsdien is geërodeerd: de onderzoekslocatie maakt (waarschijnlijk) deel uit van een vlakte van ten dele verspoelde dekzanden. De IKAW geeft geen informatie over de archeologische trefkans van de onderzoekslocatie. In de omgeving varieert de trefkans van laag (ten oosten) tot middelhoog (ten westen). Direct ten noorden en ten westen grenst de locatie aan een monument van hoge archeologische waarde, het centrum van Meppel. De onderzoekslocatie maakt hier geen deel van uit en is pas aan het einde van de 19e eeuw bebouwd. Er zijn geen aanwijzingen gevonden voor bebouwing vóór die tijd. Het is daarom niet waarschijnlijk dat bij sloop- en nieuwbouwwerkzaamheden archeologische resten zullen worden verstoord. Mogelijk zijn in de bodem wel nog resten aanwezig van het eerste kerkgebouw, maar de archeologische waarde hiervan is nihil.

4 Aanbeveling

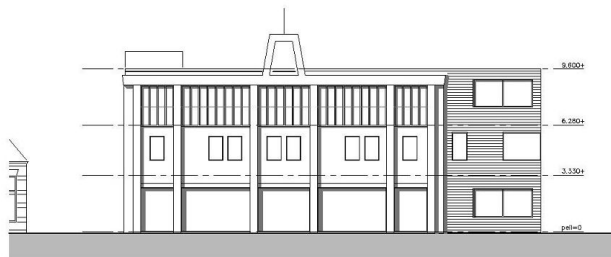
Op basis van de resultaten van het bureau-onderzoek wordt geconcludeerd dat er binnende onderzoekslocatie waarschijnlijk geen archeologische resten en/of sporen aanwezig zijn. Een vervolgonderzoek op de locatie is niet nodig. Daarom wordt geadviseerd de onderzoekslocatie vrij te geven. Wanneer bij de uitvoering

van de werkzaamheden onverhoopt grondsporen en/of vondsten worden aangetroffen, dient hiervan direct melding te worden gemaakt bij de provinciaal archeoloog, dr. W.A.B. van der Sanden.⁴

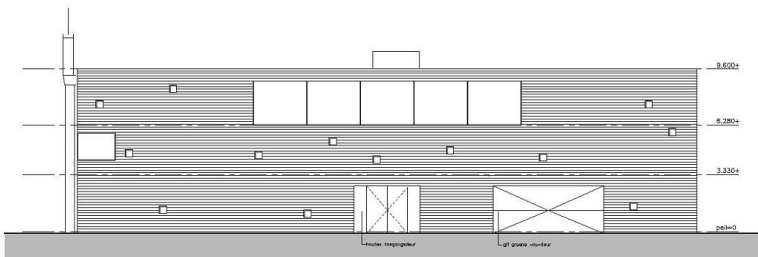
⁴Drents Plateau, Stationsstraat 11, 9401 KV Assen (tel. 0592-305932, mobiel 06-22662601; w.sanden@drentsplateau.nl).

Literatuur

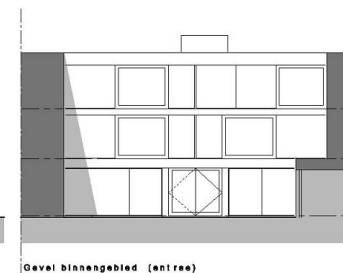
- Berendsen, H.J.A., 2004. *De vorming van het land*. Assen (Fysische geografie van Nederland). Vierde, geheel herziene druk.
- Berendsen, H.J.A., 2005. *Landschappelijk Nederland. De fysisch-geografische regio's*. Assen.
- Brandt, R.W. et al. (red.), 1992. *ARCHIS. Archeologisch Basis Register, versie 1.0*. Amersfoort.
- Mulder, E.F.J. de et al., 2003. *De ondergrond van Nederland*. Groningen/Houten.
- Versfelt, H.J. & M. Schroor, 2005. *De atlas van Huguenin. Militair-topografische kaarten van Noord-Nederland 1819–1829*. Groningen.

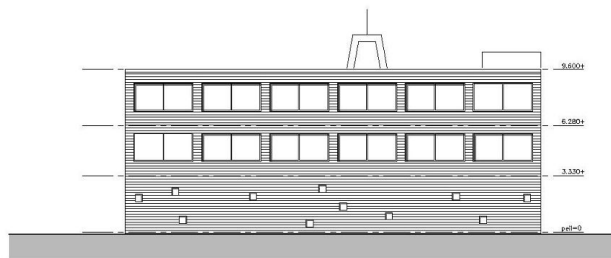
Noordgevel

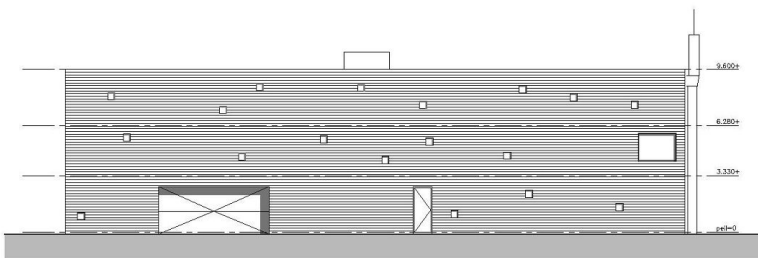
Westgevel

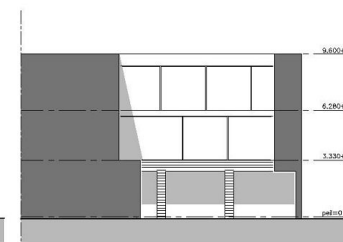
Gevel binnengebied (entree)

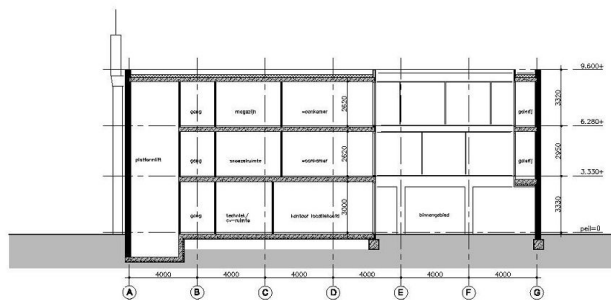
Zuidgevel

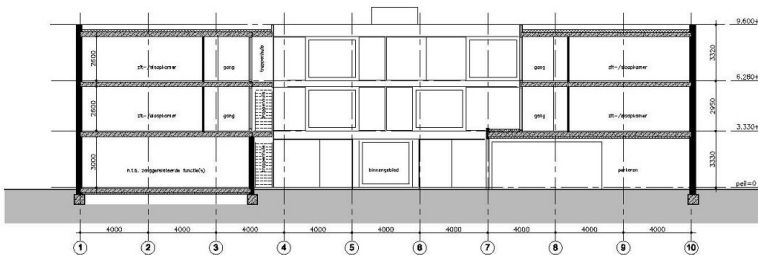
Oostgevel

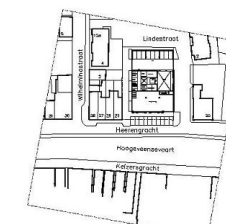
Gevel binnengebied

Doorsnede A-A

Doorsnede B-B

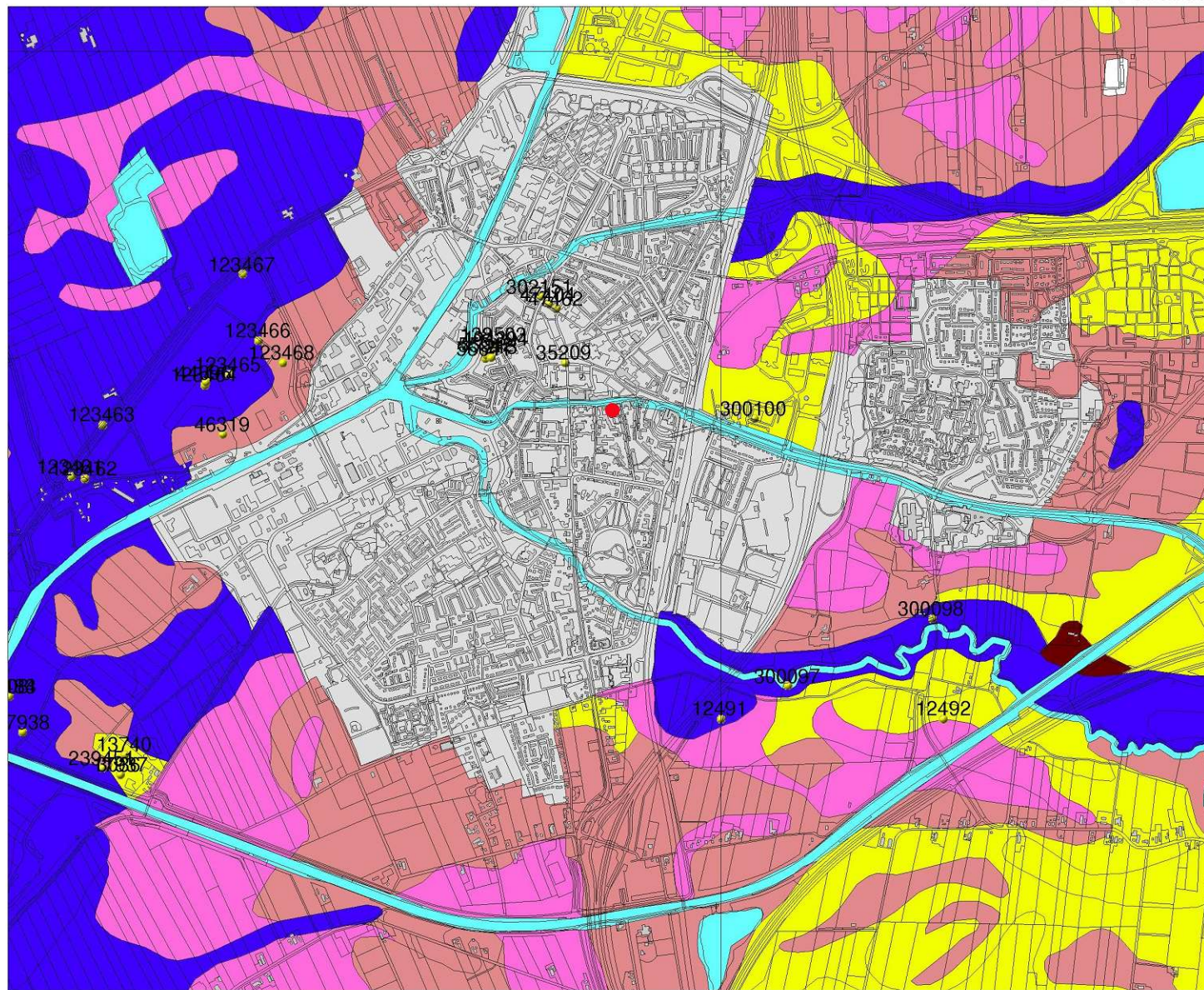
Kadastrale en adresgegevens
 kadastraal gebied: polderwijk Ierland
 gemeente: Alphen a/d Rijn
 sectie: C
 nummer: 243
 kadastraal gebied: polderwijk Ierland
 gemeente: Alphen a/d Rijn
 sectie: C
 nummer: 243

Overname van de kadastrale gegevens			
aanvrager	aanvrager	aanvrager	aanvrager
1	100000000	100000000	100000000
2	100000000	100000000	100000000
3	100000000	100000000	100000000
4	100000000	100000000	100000000
5	100000000	100000000	100000000
6	100000000	100000000	100000000
7	100000000	100000000	100000000
8	100000000	100000000	100000000
9	100000000	100000000	100000000
10	100000000	100000000	100000000
11	100000000	100000000	100000000
12	100000000	100000000	100000000
13	100000000	100000000	100000000
14	100000000	100000000	100000000
15	100000000	100000000	100000000
16	100000000	100000000	100000000

B + O

Afbeelding 3 Toekomstige situatie. Bron: Buro B+O Architecten BV.

212211 / 525200

Legenda

- TOP10 ((c)TDN)
- WAARNEMINGEN
- HUIZEN
- BODEM ((c)Alterra)**
 - Associaties
 - Brikgronden
 - Bebouwing
 - Dijk, bovenlandstrook
 - Dikke eerdgronden
 - Fluviale afz ouder pleistoceen
 - Groeve, gegraven, mijnstort
 - Kalksteenverweringsgronden
 - Oude rivierkleigronden
 - Overige oude kleigronden
 - Ondiepe keileemgronden
 - Leemgronden
 - Zeekleigronden
 - Mariene afz ouder pleistoceen
 - Niet-gerijpte minerale gronden
 - Oude bewoningsplaatsen
 - Rivierkleigronden
 - Kalk lutumarme gronden
 - Veengronden
 - Moerige gronden
 - Water, moeras
 - Podzolgronden
 - Kalkloze zandgronden
 - Kalkhoudende zandgronden

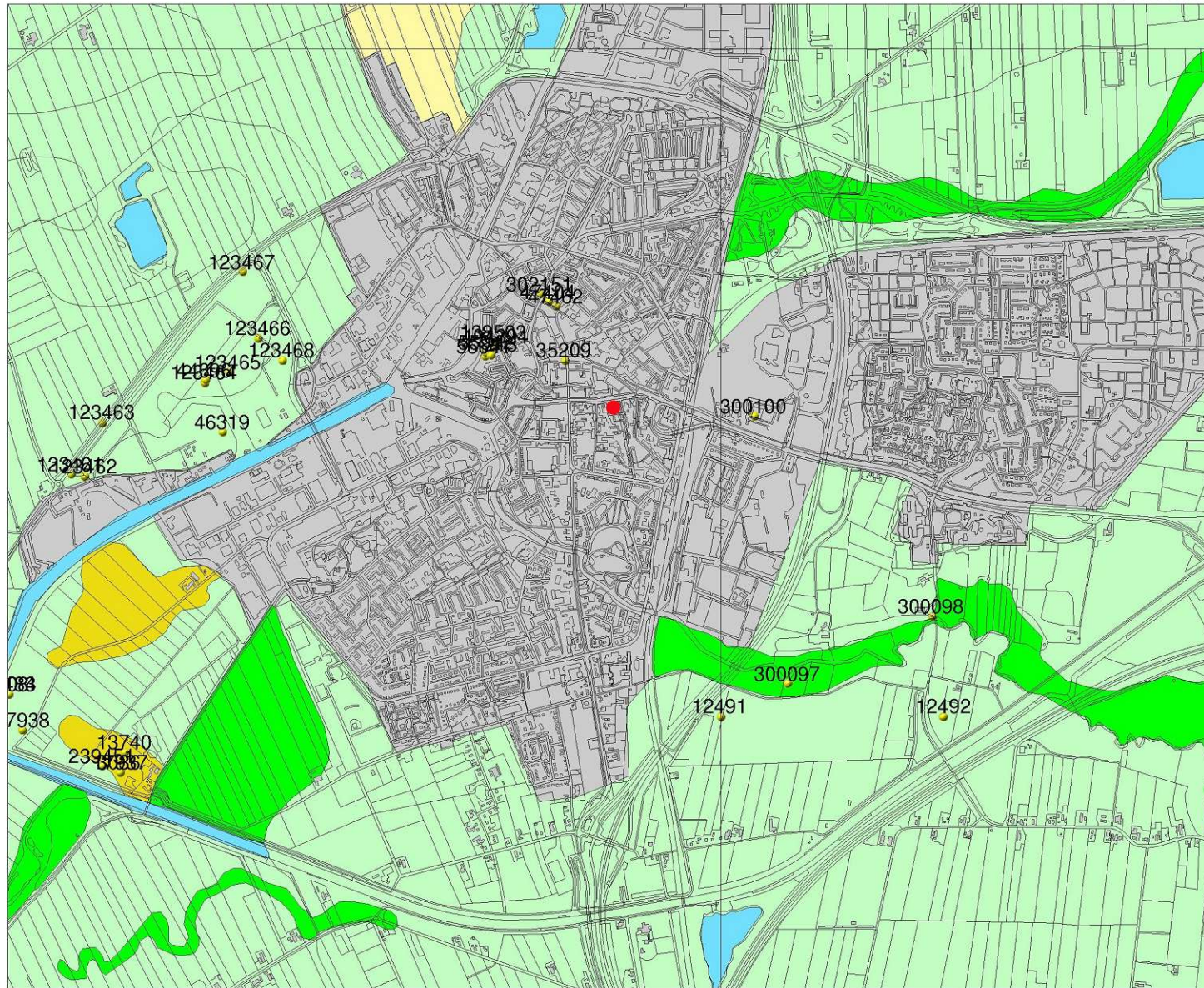
Archis2

Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed
Ministerie van Onderwijs, Cultuur en
Wetenschap

206795 / 520775

Afbeelding 4 Bodemkaart van de onderzoekslocatie (rode stip) en omgeving. Bron: Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed/Archis II.

212211 / 525200

206795 / 520775

Legenda

- TOP10 ((c)TDN)
 - WAARNEMINGEN
 - HUIZEN
- GEOMORFOLOGIE ((c)Alterra)**
- Wanden
 - Hoge heuvels en ruggen
 - Terpen
 - Hoge duinen
 - Plateaus
 - Terrassen
 - Plateau-achtige vormen
 - Waaivormige glooiingen
 - Niet-waaivormige glooiingen
 - Lage ruggen en heuvels
 - Welvingen
 - Vlakten
 - Laagten
 - Ondiepe dalen
 - Matig diepe dalen
 - Diepe dalen
 - Water
 - Bebouwing
 - Overig (Dijken etc)

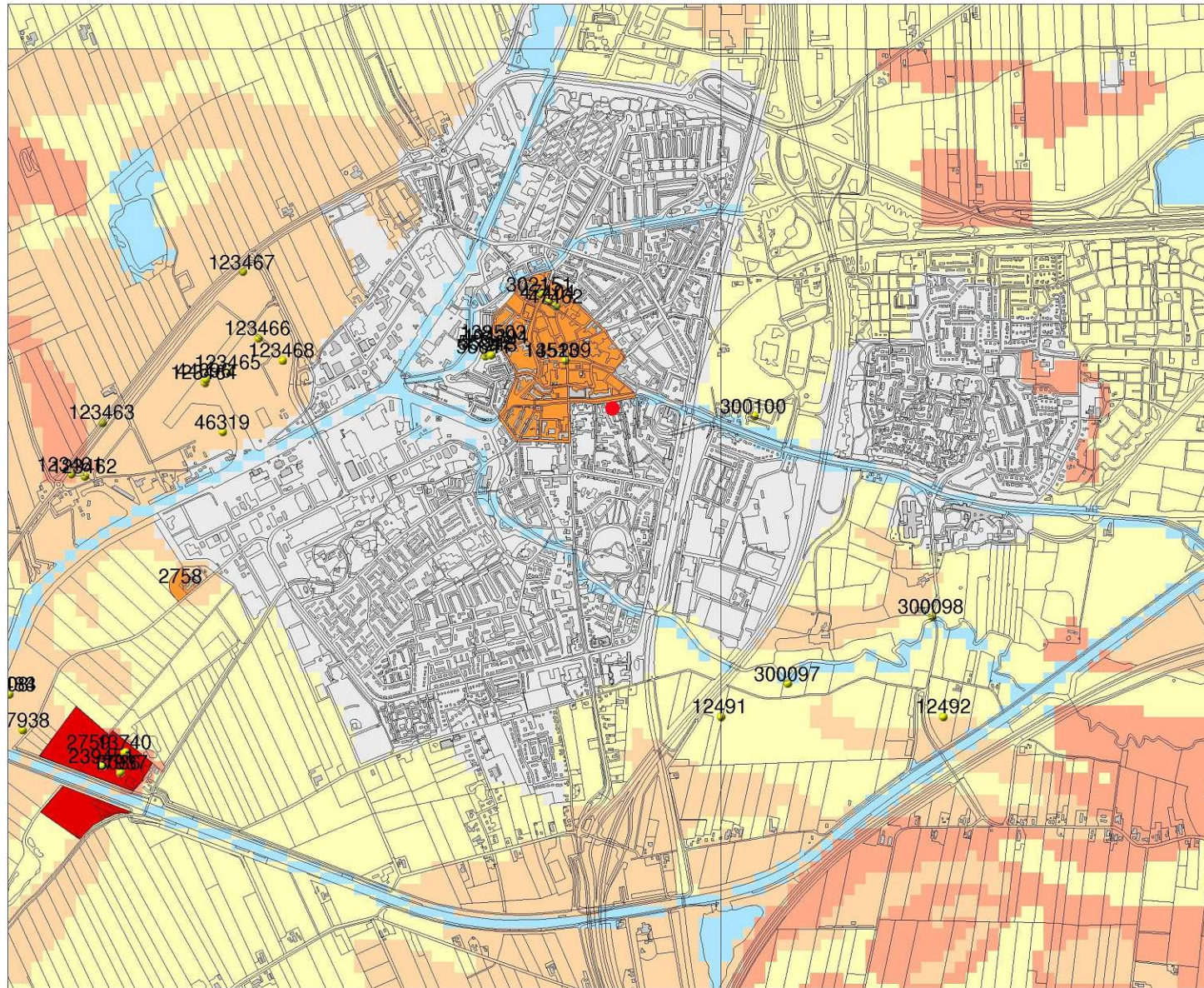

Archis2

Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed
Ministerie van Onderwijs, Cultuur en
Wetenschap

Afbeelding 5 Geomorfologische kaart van de onderzoekslocatie (rode stip) en omgeving. Bron: Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed/Archis II.

212211 / 525200

206795 / 520775

Legenda

TOP10 ((c)TDN)

WAARNEMINGEN

HUIZEN

MONUMENTEN

- archeologische waarde
- hoge archeologische waarde
- zeer hoge archeologische waarde
- zeer hoge arch waarde, beschermd

IKAW

- zeer lage trefkans
- lage trefkans
- middelhoge trefkans
- hoge trefkans
- lage trefkans (water)
- middelhoge trefkans (water)
- hoge trefkans (water)
- water
- niet gekarteerd

Archis2

Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed
Ministerie van Onderwijs, Cultuur en
Wetenschap

Afbeelding 6 Archeologische waarden op de onderzoekslocatie en in de omgeving (rode stip). Bron: Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed/Archis II.

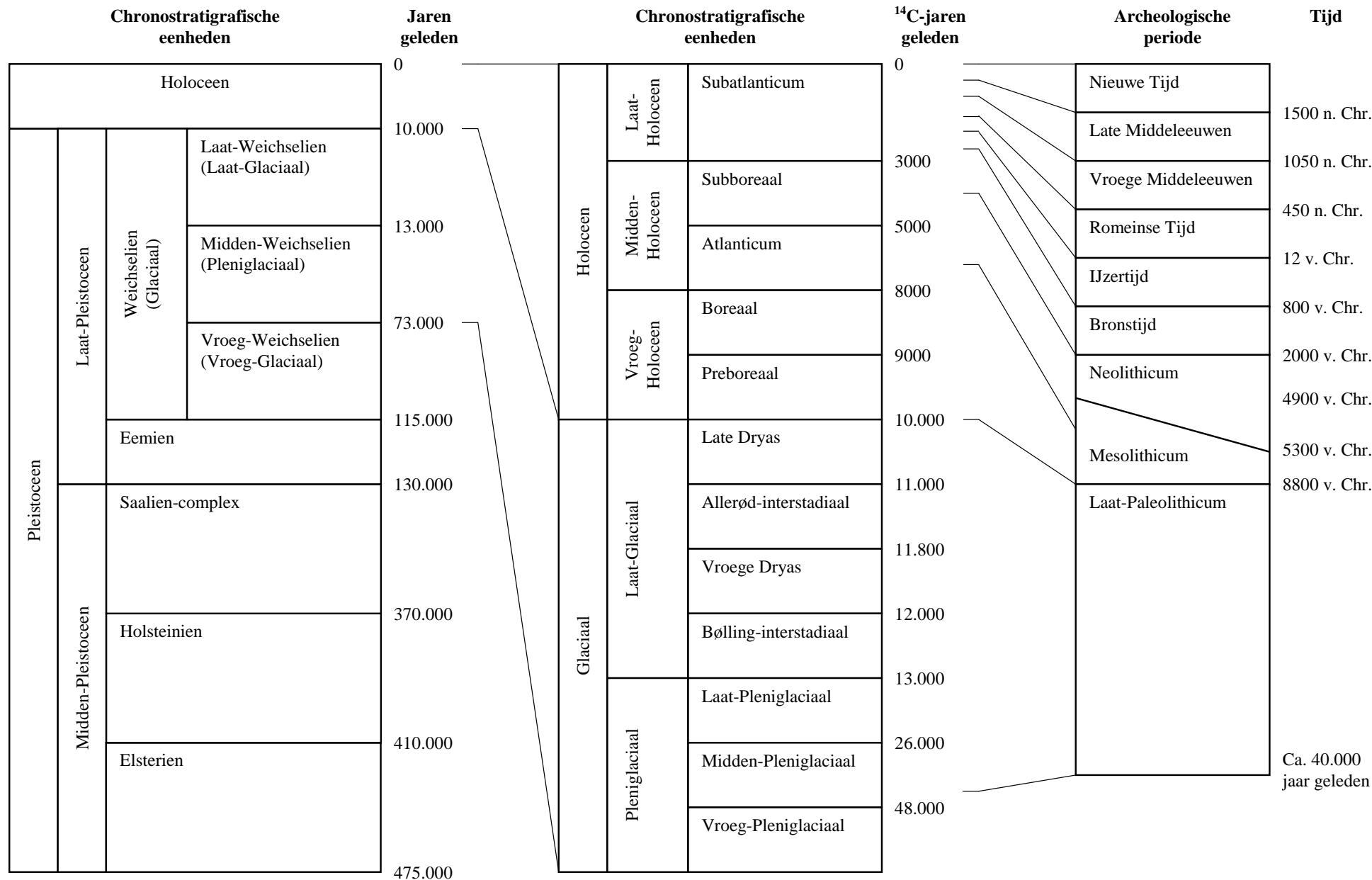
Afbeelding 7 Globale ligging van de onderzoekslocatie (rode stip) op een kadastrale kaart uit het begin van de 19e eeuw. Bron: www.watwaswaar.nl.

Afbeelding 8 Globale ligging van de onderzoekslocatie (rode stip) op militaire kaart uit het midden van de 19e eeuw. Bron: www.watwaswaar.nl.

Afbeelding 9 De onderzoekslocatie (rode stip) op een topografische kaart uit het begin van de 20e eeuw. Bron: www.watwaswaar.nl.

Bijlage 1 Een overzicht van geologische (chronostratigrafische) en archeologische periodes. Door: A.J. Wullink. Gebaseerd op: Brandt et al. 1992; De Mulder et al. 2003; Berendsen 2004.